
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ НАД ЖІНКАМИТ

*Л.В. ГБУР, кандидат юридичних наук,
асистент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
E-mail: liusiagbur@ukr.net*

Анотація. У статті здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення протидії та запобігання домашньому насильству над жінками.

Наведено статистичні дані що за 2020 рік до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надійшло 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї, з них – 2756 від дітей, 180 921 – від жінок, 27 676 – від чоловіків.

Зроблено висновок, що і досі залишається відкритим ратифікації Стамбульської конвенції, яка допомагає наразі усім державам-підписантам ефективно протистояти широкому спектру явищ, серед яких психологічне насильство, фізичне насильство, сексуальне насильство, передусім зґвалтування, примусовий шлюб, примусовий аборт, примусова стерилізація, каліцтво жіночих статевих органів, злочини в ім'я так званої «честі», переслідування, сексуальні домагання тощо. До того ж, на необхідності ратифікації Стамбульської конвенції неодноразово наполягала і продовжує наполягати світова спільнота, адже підписавши цю Конвенцію, Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати її в майбутньому.

Визначено, що нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству проти жінок складається із сукупності міжнародних пактів, декларацій та конвенцій, нормативно-правових та підзаконних нормативно-правових актів.

З'ясовано, що з кожним роком збільшується кількість повідомлень щодо вчинених насильницьких дій по відношенню до жінок у зв'язку з чим, законодавцю варто працювати у напрямку недопущення будь-яких проявів домашнього насильства шляхом внесення змін до законодавства що регулює превентивні заходи.

Ключові слова: насильство, жінки, гендерна рівність, Стамбульська конвенція, домашнє насильство, протидія насильству, насильство в сім'ї, гендерна рівність

Актуальність.

Кількість жінок, що піддаються домашньому насиллю постійно зростає. За останніми офіційними даними за 2020 рік до органів та установ, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, надійшло 211 362 звернення щодо насильства в сім'ї, з них – 2756 від дітей, 180 921 – від жінок, 27 676 – від чоловіків. Як бачимо, саме жінки є найбільш вразливою категорією, яка зазнає насильства.

У багатьох європейських країнах ця проблема активно обговорюється і досліджується. Наша країна теж не залишається осторонь цього процесу. На початку ХХІ сторіччя Україна стала однією з перших країн Східної Європи, яка визнала домашнє насильство важливою суспільною проблемою, позбавивши кривдників можливості ховатись за ширмою невтручання у приватне життя.

Проте, прийнятий ще у 2001 р. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (на сьогодні втратив чинність), хоча й вказував на правові та організаційні засади попередження та юридичну відповідальність за вчинення насильства в сім'ї, проте не містив ефективних заходів припинення такого насильства, впливу на кривдника та допомоги постраждалим особам. Проблема домашнього насильства, а переважно це – насильство над дітьми та жінками, часто замовчувалась як власне постраждалими, так і правоохоронними органами.

Варто зауважити, що останніми роками постійно назріває необхідність у оновленні чинного законодавства яким регулюється забезпечення протидії та боротьби з насильством

від якого страждають жінки, зокрема в частині підвищення ступенів юридичної (кримінальної чи адміністративно-правової) щодо винних у вчиненні насильницьких дій проти жінок. В той же час, варто звернути увагу на проблему яку не можуть вирішити законодавці ще з 2011 р. А саме, що стосується ратифікації Стамбульської конвенції, хоча підписала Україна таку конвенцію у тому ж таки 2011 р. Ці та інші фактори, що були наведені зумовлюють актуальність у проведенні такого дослідження.

Метою дослідження виступає аналіз чинного нормативно-правового забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству над жінками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Підкреслюється актуальність обраної тематики та вказує на необхідність у подальшому аналізувати окремі аспекти домашнього насильства. Серед праць науковців, окремо хотілося б відмітити праці: Аніщенко Т.С., Бордіян Я.І., Воронова О.В., Дубенко О.М., Дудорова О.О., Єфімової О.Г., Журавель Т.В., Зуєва І.І., Ковальова О.В., Кулаковської О.Л., Лесько Н.В., Нестерчука В.В., Приступ В.М., Ткаленка О.М., Хавронюка М.І. та інших.

Результати.

Домашнє насильство існує у всіх без винятку соціальних групах, його зазнають незалежно від рівня доходів, освіти й положення в суспільстві, також воно є не лише фізичним, а й психологічним. Ще більше випадків залишаються невідомими, адже жертви про них не повідомляють у поліцію.

З огляду на глобальність проблеми насильства в сім'ї ООН розробила відповідні рекомендації у вигляді Модельного законодавства, на яке повинні орієнтуватись держави при розробці й прийнятті власних законів з вирішення проблеми насильства в сім'ї. Відповідно до рекомендацій ООН національні закони по протидії насильству в сім'ї повинні бути зорієнтовані одночасно на досягнення декількох цілей:

1) захист жертв насильства;
2) попередження подальшого насильства;

3) покарання осіб, які вчинили насильство (Модельне законодавство, 1999 р.).

В.В. Приступ аналізуючи такі рекомендації ООН зазначає, що у них зазначені необхідні умови досягнення цих цілей, зокрема:

– проведення в країні роботи по формуванню громадської думки й підвищенню рівня поінформованості населення країни в цій галузі;

– створення служб невідкладної допомоги жертвам різних видів насильства та їх сім'ям;

– просвітництво, консультування й психокорекція для кривдника, жертви та інших членів сім'ї;

– навчання й консультування суддів, прокурорів, поліцейських і соціальних працівників ефективним діям у ситуаціях, пов'язаних з насильством у сім'ї;

– просвітницької обізнаності жертв домашнього насильства, які під час навіть не розуміють, що таке діяння по відношенню до них є протиправним та караним, не кажучи вже про повідомлення про такі випадки до органів внутрішніх справ, що у своїй більшості, обумовлено економічною ситуацією та матеріальним становищем кожної окремої сім'ї;

– психічними особливостями та особливостями виховання осіб, які скоюють насильницькі дії проти членів своєї родини. Нажаль, домашнє насильство у наслідку – це і випадки нанесення тяжких тілесних ушкоджень, і зґвалтування, і вбивства (Зуева & Приступ, 2020).

Поняття «насильство в сім'ї» «домашнє насильство» використовуються в міжнародно-правових актах зобов'язального й рекомендаційного характеру, що існують як на рівні ООН, так і Ради Європи та Європейського Союзу. Серед них необхідно визначити:

Загальну декларацію прав людини 1948 р. (Загальна декларація прав людини, 1948 р.), яка вважається головним документом у галузі захисту прав людини. Декларація проголосила принципи юридичної рівності, а також заборону дискримінації за будь-якими ознаками, у т.ч. за ознаками статі.

Декларацію про ліквідацію дискримінації щодо жінок 1967 р., яка пізніше, у 1979 р., була замінена однойменною Конвенцією, зазначається, що мають бути вжиті всі належні заходи з метою підготовки громадської думки на напрямки національних прагнень до викоренення забобонів, звичаїв та всіх інших проявів, заснованих на ідеї неповноцінності жінок (Конвенція, 1979 р.).

Декларацію про викорінювання насильства щодо жінок 1993 р., де визнала насильством до жінок будь який акт насильства, здійснений на підставі статевої ознаки, який спричиняє або може заподіяти фізичний, статевий чи психологічний збиток або страждання жінкам, а також загрози вчинення таких актів, примус або довільне позбавлення свободи, чи то в суспільному, чи в особистому житті. Також у Декларації зазначено, що насильство до жінок

охоплює випадки фізичного, статевого та психологічного насильства, яке має місце в сім'ї (Декларація, 1993 р.).

Крім того до міжнародного законодавства щодо протидії насильству над жінками можна віднести: Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права; Конвенцію про згоду на вступ до шлюбу, мінімальний шлюбний вік і реєстрацію шлюбу; Конвенцію про охорону материнства тощо.

Таким чином, що протидія домашньому насильству над жінками охороняється перш за все нормами міжнародного права, що має перевагу над національним у визначених законодавством України випадках. Варто зазначити, що нормативно-правове забезпечення механізмів запобігання та протидії домашньому насильству складається із значної кількості нормативно-правових актів, серед яких і міжнародні угоди та пакти, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти тощо. Перед тим як перейти до безпосереднього аналізу нормативно-правового забезпечення варто звернути увагу на наступне.

Поступальний розвиток суспільства обумовлений багатьма факторами, одним із яких є реалізація потенціалу кожного його члена, розвиток його духовних та фізичних можливостей (Горіславська, 2019).

Безумовно, особливою категорією населення, що є певним чинном вразливою – виступають жінки, а тому протидія насильству щодо жінок є сьогодні одним із важливих напрямів суспільного розвитку. При здійсненні насильства відбувається порушення прав і свобод конкретної людини, що вимагає втручання з боку держави і суспільства. Зокрема, вироблення належних правових засобів її вирішення.

У практиці міжнародних організацій, зокрема UNFPA, використовується таке визначення: «Гендерне насильство – це насильство, яке стосується чоловіків і жінок, але жертвами якого переважно є жінки. Воно виникає як наслідок нерівних владних стосунків між жінками і чоловіками. Це насильство, яке спрямоване проти жінки, саме тому що вона жінка, чи непропорційно впливає на жінок. Воно стосується (але не обмежується) фізичною, сексуальною і психологічною шкодою включно із залякуванням, стражданнями, примусом та/або позбавленням свободи в сім'ї чи в суспільстві взагалі» (Violence against Girls and Women, 1998).

Щодо гендерного насильства варто зауважити наступне, що Стамбульська конвенція, прийнята 11 травня 2011 р. країнами-членами Ради Європи, стала першим юридично зобов'язуючим документом в Європі, яким застосовується комплексний підхід до боротьби з насиллям стосовно жінок. Україна підписала Стамбульську конвенцію 7 листопада 2011 р., але досі її не ратифікувала. Проект Закону про ратифікацію Конвенції вносився до українського парламенту в листопаді 2016 р. і не набрав необхідної кількості голосів. Нардепи безстроково відклали ухвалення документа, оскільки низка народних депутатів побачила в ратифікації Стамбульської конвенції «загрозу сімейним цінностям» і «пропаганду гомосексуальних шлюбів» через наявність понять «гендер» та «сексуальна орієнтація». Проти ратифікації конвенції виступила Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій. У Раді церков заявили, що Стамбульська конвенція не передбачає можливості застережень щодо окремих її положень, які стосуються поняття «гендер» в його розумінні як

чоловіча та жіноча статі, «що несе в собі неприпустимі загрози для інституту сім'ї та подружжя в Україні». Нещодавно петиція до Володимира Зеленського з закликом ратифікувати Стамбульську конвенцію набрала необхідну для розгляду кількість голосів, – зазначила експертка Л. Кобелянська (Кобелянська, 2021).

Таким чином, можливо зробити висновок, що в найближчому майбутньому має бути вирішено питання ратифікації Стамбульською конвенцією адже – це гальмує будь-які подальші дії законодавчих та виконавчих органів щодо запобігання та протидії боротьби з домашнім насильством стосовно жінок.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що є ключовим у здійсненні цього дослідження, надає наступне тлумачення поняття «домашнього насилля» – це «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь («Про запобігання та протидію домашньому насильству», 2017).

Аналізуючи законодавство України В.В. Нестерчук визначає наступні ознаки, які вказують на наявність насильницьких дій щодо жінок:

- навмисність;
- фізична, сексуальна, психологіч-

на чи економічна спрямованість дій, які можуть виявлятися як в комплексі, так і кожна з дій окремо;

– порушення конституційних прав людини («невід'ємне право на життя», «право на повагу до його гідності», «право на свободу та особисту недоторканність», право на особисте життя, «право на володіння, користування й розпорядження своєю власністю», «право на працю», «кожен з подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї» тощо);

– наслідки на рівні нанесення моральної та фізичної шкоди, шкоди психічному здоров'ю тощо (Нестерчук, 2019).

Позитивним аспектом у цьому плані слід вважати криміналізацію домашнього насильства, яка фактично почалася 11 січня 2019 р., коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (Закон України № 2227-VIII, 2017). Саме цей закон вніс зміни до Кримінального кодексу України, зокрема, його доповнення статтею 126-1 «Домашнє насильство».

Проте, не можна оминати увагою і те, що спостерігається збільшення злочинів у категорії домашнього насильства внаслідок заподіяних незаконних дій психологічного характеру. Цей злочин дуже важко потім доводити. У 2019 р. таких було 760 випадків, а в 2020 р. – вже 1798. За 3 місяці 2021 р. від протиправних дій сексуального характеру під час домашнього насильства потерпіло практично стільки ж осіб, як і впродовж облікуванню попередніх трьох років.

О.В. Воронова зазначає, що національна практика отримала спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, в тому числі й щодо жінок:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- обмежувальний припис стосовно кривдника;
- взяття кривдника на профілактичний облік;
- проведення з ним профілактичної роботи та направлення кривдника на проходження програми для кривдника (Воронова, 2019).

Зазначені науковцями заходи мають більш превентивний характер та спрямовані на перевиховання суб'єктів вчинення насильства проти жінок.

Однак, лише після зваженої та цілеспрямованої політики держави щодо вдосконалення або оновлення законодавства у сфері охорони здоров'я, можна зменшити до мінімуму злочинні дії осіб (Гбур, 2019). А тому, до нормативно-правового забезпечення протидії та запобігання домашньому насильству проти жінок необхідно підходити комплексно.

Висновки і перспективи.

У процесі здійснення аналізу нормативно-правового забезпечення протидії та боротьби з домашнім насильством проти жінок варто сказати про те, що найпершим питанням, що і досі залишається відкритим ратифікації Стамбульської конвенції, яка допомагає наразі усім державам-підписантам ефективно протистояти широкому спектру явищ, серед яких психологічне насильство, фізичне насильство, сексуальне насильство, передусім звалтування, примусовий шлюб, примусовий аборт, примусова стерилізація, каліцтво жіночих статевих органів, злочини в

ім'я так званої «честі», переслідування, сексуальні домагання тощо. До того ж, на необхідності ратифікації Стамбульської конвенції неодноразово наполягала і продовжує наполягати світова спільнота, адже підписавши цю Конвенцію, Україна взяла на себе зобов'язання ратифікувати її в майбутньому.

Визначено, що нормативно-правове забезпечення запобігання та протидії домашньому насильству проти жінок складається із сукупності міжнародних пактів, декларацій та конвенцій, нормативно-правових та підзаконних нормативно-правових актів.

З'ясовано, що з кожним роком збільшується кількість повідомлень щодо вчинених насильницьких дій по відношенню до жінок у зв'язку з чим, законодавцю варто працювати у напрямку недопущення будь-яких проявів домашнього насильства шляхом внесення змін до законодавства що регулює превентивні заходи.

Список використаних джерел

1. Воронова О.В. Спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству. Організаційно-правові засади запобігання домашньому насильству: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 31.05.2019 р.). / за ред. О.П. Рябчинської. Запоріжжя: КПУ, 2019. 174 с.
2. Гбур Л.В. Кримінальна відповідальність за злочинні порушення порядку трансплантації органів або тканин людини: проблеми та шляхи їх вирішення. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. 10(3). С. 139–144.
3. Горіславська І.В. Щодо гендерної рівності у реалізації права на окремі види соціальної допомоги. *Право. Людина. Довкілля*. 2019. 10(1). С. 108–113.
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. (неофіційний переклад). Урядовий кур'єр. 2008. № 232. 10 грудня.

5. Зуєва І.І., Приступ В.М. Сучасні аспекти правового регулювання запобігання та протидії домашньому насильству в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 3. С. 229–233.
6. Кобелянська Л. Ратифікація Стамбульської конвенції – це питання нашої приналежності до європейської спільноти. URL: <https://uacrisis.org/> (дата звернення: 03.09.2021 р.).
7. Конвенція ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення: 02.09.2021 р.).
8. Модельное законодательство ООН о насилии в семье. Социальные работники за безопасность в семье: учебное пособие / Под ред. М.И. Либоракиной, Б.Ю. Шапиро, Т.А. Сидоренкова, М.И. Либоракина, Р.Р. Максудов, М.Г. Флямер и др. Москва: ЗАО «Редакционно-издательский комплекс Русанова», 1999. 144 с.
9. Нестерчук В.В. Домашнє насильство над жінками як об'єкт соціальної роботи. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2019. № 5(92). С. 172–183.
10. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України: Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2018. № 5, Ст. 34.
11. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 07.09.2021 р.).
12. Violence against Girls and Women: A Public Health Priority. UNFPA Gender Theme Group, Interactive Population Center. New York: UNFPA, 1998.
- Orhanizatsiino-pravovi zasady zapobihannya domashnomu nasyilstvu: realii ta perspektyvy: materialy kruhloho stolu [Special measures to combat domestic violence. Organizational and legal principles of domestic violence prevention: realities and prospects: materials of the round table] / za red. O.P. Riabchynskoi. Zaporizhzhia: KPU, 174 (in Ukrainian).
2. Hbur, L.V. (2019). Kryminalna vidpovidalnist za zlochynni porushennia poriadku transplantatsii orhaniv abo tkanyn liudyny: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia. Pravo. Liudyna. Dovkillia [Criminal liability for criminal violations of the order of transplantation of human organs or tissues: problems and ways to solve them. Law. Human. Environment], 10(3): 139–144 (in Ukrainian).
3. Horislavska, I.V. (2019). Shchodo hendernoi rivnosti u realizatsii prava na okremi vydy sotsialnoi dopomohy. Pravo. Liudyna. Dovkillia [Regarding gender equality in the exercise of the right to certain types of social assistance. Law. Human. Environment], 10(1): 108–113 (in Ukrainian).
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny vid 10.12.1948 (neofitsiyni pereklad). Uriadovy kurier [Universal Declaration of Human Rights] (2008), 232 (in Ukrainian).
5. Zuieva, I.I. & Prystup, V.M. (2020). Suchasni aspekty pravovoho rehuliuвання zapobihannya ta protydii domashnomu nasyilstvu v Ukraini. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal [Modern aspects of legal regulation of prevention and combatation of domestic violence in Ukraine. Legal scientific electronic journal], 3: 229–233 (in Ukrainian).
6. Kobelianska, L. Ratyfikatsiia Stambulskoi konventsii – tse pytannia nashoi prynalezhnosti do yevropeiskoi spilnoty [Ratification of the Istanbul Convention is a matter of our belonging to the European community]. Available at: <https://uacrisis.org/> (in Ukrainian).
7. Konventsiiia OON z likvidatsii vsikh form

References

1. Voronova, O.V. (2019). Spetsialni zakhody shchodo protydii domashnomu nasyilstvu.

- dyskryminatsii shchodo zhinok vid 18.12.1979 [UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women of December] (1979). Available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (in Ukrainian).
8. Modelnoe zakonodatelstvo OON o nasylyi v seme. Sotsyalnye rabotnyky za bezopasnost v seme [UN Model Law on Domestic Violence. Social workers for family safety] (1999) / Pod red. M.Y., Lyborakynoi, B.Yu., Shapyro, T.A., Sydorenkova, M.Y., Lyborakyna, R.R., Maksudov, M.H., Fliamer. Moskva: ZAO «Redaktsyonno-yzdatskiy kompleks Rusanova», 144 (in Russian).
 9. Nesterchuk, V.V. (2019). Domashnie nasyilstvo nad zhinkamy yak ob'ekt sotsialnoi roboty. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka [Domestic violence against women as an object of social work. Spirituality of personality: methodology, theory and practice], 5(92): 172–183 (in Ukrainian).
 10. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy [On Amendments to the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine] (2017): Zakon Ukrainy vid 06.12.2017 № 2227-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 5, 34 (in Ukrainian).
 11. Pro zapobihannia ta protydiu domashnomu nasyilstvu [On Prevention and Counteraction to Domestic Violence] (2017): Zakon Ukrainy vid 07.12.2017 № 2229-VIII. Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
 12. Violence against Girls and Women: A Public Health Priority. UNFPA Gender Theme Group, Interactive Population Center. New York: UNFPA, 1998 (in English).

L.V. Hbur (2021). REGULATORY AND LEGAL ENVIRONMENT OF COUNTERFEITING AND PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE AGAINST WOMEN. *Law. Human. Environment*, 12(3): 137-144.

<https://doi.org/10.31548/law2021.03.017>

Summary. *The article analyzes the legal support for combating and preventing domestic violence against women.*

The statistics show that in 2020 the bodies and institutions entrusted with the functions of implementing measures to prevent and combat domestic violence received 211,362 complaints about domestic violence, of which – 2,756 from children, 180,921 – from women , 27 676 – from men.

It is concluded that the ratification of the Istanbul Convention is still open, which currently helps all signatory states to effectively combat a wide range of phenomena, including psychological violence, physical violence, sexual violence, especially rape, forced marriage, forced abortion, forced abortion, forced abortion. genitals, crimes in the name of so-called «honor», harassment, sexual harassment, etc. In addition, the need to ratify the Istanbul Convention has been and continues to be insisted on by the world community, as by signing this Convention, Ukraine has committed itself to ratifying it in the future.

It is determined that the normative-legal provision of prevention and counteraction to domestic violence against women consists of a set of international covenants, declarations and conventions, normative-legal and by-laws normative-legal acts.

It has been found that the number of reports of violence against women is increasing every year, so the legislator should work to prevent any forms of domestic violence by amending the legislation governing preventive measures.

Keywords: *violence, women, gender equality, Istanbul Convention, domestic violence, combating violence, domestic violence, gender equality*